

Una terra administrativament esquarterada

Antoni Pladevall



poques contrades catalanes havien estat més conegudes i fins visitades en èpoques passades que les Guillerries. Ho foren des d'avançat el segle XIX, que l'estiueig i els balnearis eren de moda i donaven un toc de categoria social; aleshores l'accés era difícil. Ara, aquest s'ha facilitat, gràcies a ser travessades per l'Eix Transversal, però la gent hi para poc, i per això -i pel seu despoblament- la seva coneixença va minvant.

Hem dit que les Guillerries són o eren conegudes però potser trobaríem poques altres contrades o regions més difícils de delimitar per les causes que breument intentarem presentar o analitzar. A gràcies o ben deliberadament els donarem sempre el nom de contrada o regió i no el de comarca, perquè aquest nom modernament té unes connotacions administratives o polítiques que aquí volem evitar. La regió pertany a dues comarques, a dues províncies i a dos bisbats, i aquest és el seu principal problema.

S'ha escrit i intentat justificar aquesta imprecisió per raons històriques, basades en el seu caràcter fronterer entre els vells comtats i diòcesis de Girona i de Vic o Osona i en aquest aspecte hi he tingut part i potser culpa des de fa molts anys. És per aquesta raó que se m'ha demanat aquesta col·laboració.

El nom i la seva difusió

Quan s'estudia la documentació medieval enlloc apareix el nom de Guillerries o de la Guilleria. El nom amb aquesta segona forma l'hem vist escrit per primera vegada l'any 1778 en les queixes d'un bon rector de Sant Pere de Castanyadell, una petita parròquia rural, fa temps desapareguda o abandonada, del municipi de Vilanova de Sau. El rector es queixava del caràcter dur i esquerp de la gent de la Guilleria, que no li feien cas, i en particular feia saber que li havien usurpat o ocupat unes feixes que ell creia seves, properes a la rectoria.

El nom, sota la doble forma de la Guilleria o les Guillerries, era ja ben popular entre 1865 i 1870, com llegim en dos escrits de Mn. Jacint Verdaguer, que en parla, tal com les veia i considerava des de Folgueroles, en els seus escrits de joventut, com una terra aspra i mítica, lloc de tempestes i d'uns follets malignes, els *nitons*, que han deixat el nom al Gorg de Nitons.(1)

Que el nom era ja ben popular i estès ho revelen les guies d'uns dels pares de l'excursionisme català, Artur Osona, el 1886(2) i quatre anys més tard el tinent militar i topògraf Juli Serra en la seva preciosa obreta *Las Guillerias*.(3)

Restava clar i evident que almenys des de la segona part del segle XIX tothom coneixia la regió amb aquest nom i que el nom era



Sotabosc
de falgüeres



viu a final del segle XVIII, almenys entre la gent de la contrada, però no oficialment ni fora d'aquí, altrament no s'explica com no el recull el viatger Francisco de Zamora, que les va travessar i hi va dormir entre els dies 12 i 13 de gener de 1790 i va deixar bones descripcions del seu pas per Joanet, Sant Hilari la Font Picant, Mansolí i el mas Soler, el Subirà de Santa Creu i Osor. O sigui que va passar pel cor de la contrada i només diu que ve de les faldes del Montseny (Arbúcies) i que va a Anglès i la Cellera, de la Selva(4).

A la pregunta sobre l'antic nom que tenia aquesta regió o com se la coneixia antigament hi vàrem intentar donar resposta, l'any 1960, amb unes notícies que en bona part s'han mantingut fins avui.(5) Un document del 942, recentment publicat, fa esment del Monte Ausonense en parlar d'unes terres de Joanet,(6) nom que tot seguit vàrem relacionar amb el de la Muntanya d'Osona, que trobem tot al llarg del segle XV, en especial en fer esment de les guerres remences i més tard en documents del segle XVI, en referir-se a fets ocorreguts a Sant Hilari i entorn.

El tema del nom o de quan apareix ja el de la Guilleria o les Guilleries és un tema encara obert i sobre el qual escrits, sobretot memòries o petites cròniques o anotacions de la documentació dels masos, hi podrien aportar moltes clariïcs.

Sempre m'ha fet la impressió que el nom de la Guilleria o de les Guilleries es va crear al sector d'Osona. Ho indica l'esment del bon rector de Castanyadell tot just esmentat i el fet que Juli Serra en l'obra al·ludida (pàg. 96 de la reedició) digui textualment que ell feia el mapa perquè era «Necesario el conocimiento detallado de la comarca de Las Guilleries o por otro nombre Serra de Puig l'Agulla, para el estudio de la última guerra civil». Puig-l'agulla és el nom d'un cim i d'un santuari marià, de l'antic municipi de Vil·lleons, ara refós amb el de Sant Julià de Vilatorrada, on tothom situa el límit que separa la Plana de Vic de les Guilleries. Més pintoresca és la idea de capitalitat de les Guilleries que ell dóna a l'antic i ara totalment despoblat municipi de Querós, annexat a Sant Hilari Sacalm (id. pàg. 147), en el capítol titulat «El corazón de Las Guilleries». És evident que el caràcter feréstec del lloc i la literatura romàntica que Juli Serra aboca sovint en la seva narració, així com els coneixements literaris que tenia de la contrada, li feren crear aquesta suposició totalment mancada de cap suport documental. Segons ell Carós o Querós ve del nom de la noble família dels Caroz, a la qual vincula Don Joan de Serrallonga, que titlla d'«esforzado» i que diu que uns tenen per bandit i altres per acèrrim defensor de les llibertats pàtries.

Aquestes notícies i les relacions de Mn. Cinto Verdager, mentre no es demostrí el contrari, m'afermen en la idea que foren els osonencs o gent de la Plana de Vic els que encunyarem aquest nom, i no pas com a nom poètic o elogiós sinó com el de terra dura i salvatge.

L'extensió territorial

El segon problema que ofereix la regió de les Guilleries és el de precisar o fixar-li una delimitació en la qual convinguin tots els autors que en parlen.

És aquí on té un fort paper l'esquarçament històric i administratiu que ha sofert la regió almenys des de la creació de les províncies estatals el 1833, seguida l'any següent de la dels partits judicials. A Girona i a Santa Coloma de Farners se li van adjudicar els termes, fins aleshores vinculats a Osona i al seu corregiment, de Viladrau, Espinelves, Sant Hilari Sacalm, Osor, i els de Sant Martí de Querós, de Joanet i Sant Martí Sacalm, aleshores encara independents.

Si abans d'aquesta data servien o semblaven tenir una certa lògica adoptar criteris històrics com els límits dels antics comtats o vegueries i de les diòcesis per buscar una certa homogeneïtat entre els pobles de la Muntanya d'Osona o de les Guilleries, ara tots aquests en part fallaven i per això s'iniciava la confusió o imprecisió que encara perdura.

Autors excursionistes, com Artur Osona, no es varen preocupar per definir els seus límits; per a Osona les Guilleries són una espècie de perllongació del Montseny, car diu que estudia el Montseny i els seus contraforts, «inclús les Guilleries», i altres autors inclouen el Cabrerès i Collsacabra, o part nord del Ter, a les Guilleries.

Quan vaig intentar, el 1960, fer un aplegament de dades sobre les Guilleries, em vaig servir bàsicament de criteris històrics i per això, un xic ingènuament, limitava la regió a les terres antigament sotmeses a la diòcesi i comptat d'Osona, encara que observava l'absurd que això provocava en deixar-ne fora sectors tan vinculats a la regió com la parròquia de Sant Miquel de Cladells, un antic municipi fusionat amb Santa Coloma de Farners. Semblantment em calia partir el municipi d'Arbúcies del que separava l'antiga parròquia i terme de Joanet i la de Sant Cristòfol de Cerdans, propera al Coll de Ravell, unida més antigament a Arbúcies, i un petit sector d'Anglès i Brunyola.

Aquesta dificultat no l'han o l'hem creada els que modernament s'han volgut dedicar a estudiar les Guilleries, sinó que va ser polèmica ja a l'inici de segle. El bon historiador Francesc Carreras i Candi, que havia sojomat i trepitjat molt les Guilleries, en un article a *L'Estiuada* –una publicació de Sant Hilari– i més tard en l'inici del seu valuós treball sobre aquesta població(7), ja contradiu Juli Serra, que havia dividit les Guilleries en Altes i Baixes; ell considerava fora d'aquesta segona part de les Guilleries el sector d'Anglès i el seu entorn, com Santa Bàrbara, Sant Amanç o la Cellera.

També Carreras i Candi deia que el límit entre el Montseny i les Guilleries era la conca hidrogràfica de la Tordera, cosa que deixava fora de les Guilleries Joanet, Cerdans i una bona part del mateix terme de Sant Hilari.

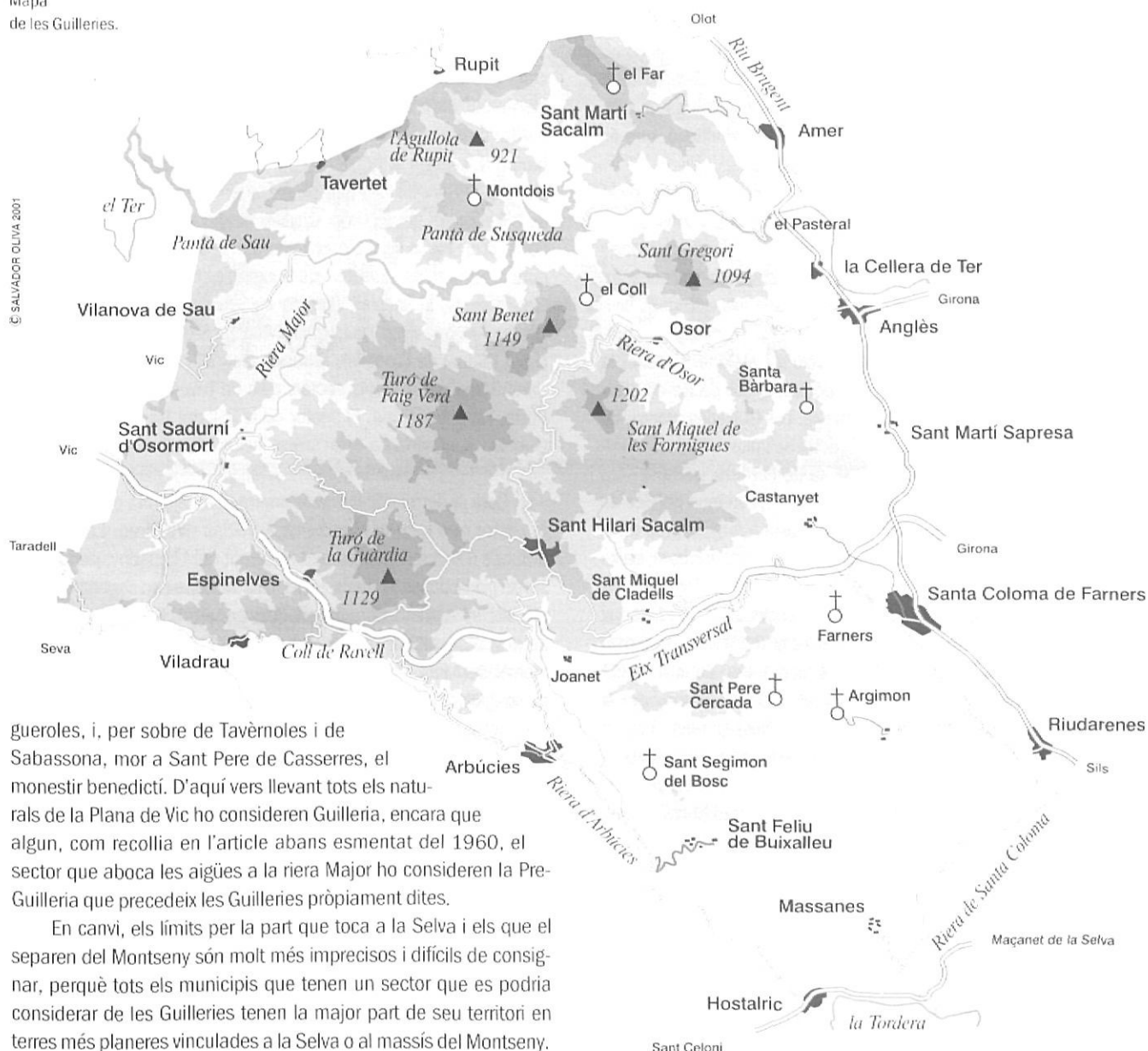
Un límit en el qual sembla que estan d'acord la majoria d'autors és el que es refereix a la seva separació de la Plana de Vic: és el que va precisar força bé Gonzal de Reparaz (fill) en el seu estudi sobre la Plana de Vic(8). És la petita serra que de Puig-l'Agulla, o un xic més al migdia des de l'Enclusa i Puiggríf de Tardell segueix vers el Coll del Portell, Can Barretina i el Casol de Fol-

Guilleries, Collsacabra i al fons el Pirineu.

SAVADOR BOSCH



Mapa
de les Guilleries.



gueroles, i, per sobre de Tavèrnoles i de Sabassona, mor a Sant Pere de Casserres, el monestir benedictí. D'aquí vers llevant tots els naturals de la Plana de Vic ho consideren Guilleria, encara que algun, com recollia en l'article abans esmentat del 1960, el sector que aboca les aigües a la riera Major ho consideren la Pre-Guilleria que precedeix les Guilleries pròpiament dites.

En canvi, els límits per la part que toca a la Selva i els que el separen del Montseny són molt més imprecisos i difícils de consignar, perquè tots els municipis que tenen un sector que es podria considerar de les Guilleries tenen la major part de seu territori en terres més planeres vinculades a la Selva o al massís del Montseny.

Evidentment que amb l'experiència que donen els anys i ateses les noves comunicacions i mitjans de transport, avui dia ja no m'atreiria a donar la mateixa extensió o a proposar-la amb la fermeza que ho feia l'any 1960.

Les Guilleries que proposava aleshores comprenien íntegrament els municipis de Sant Hilari Sacalm, de 83,56 km² i un cens de 5.081 habitants el 2000; Osor, de 52,62 km² i 461 hab.; Susqueda, de 50,53 km² i 89 hab.; Vilanova de Sau, de 58,13 km² i 333 hab.; Sant Sadurn d'Osormort, de 30,86 km² i 79 hab.; Espinelves, de 17,65 m² i 185 hab. i Viladrau, de 50,61 km² i 863 hab.

A aquests termes calia unir-hi els sectors de Joanet i Sant Cristòfol de Cerdans, del municipi d'Arbúcies, que entre tots dos sumen uns 40 km² i un cens de menys de 50 habitants, més el sector de Cladells, difícil de precisar en extensió i habitants. No obstant això, assenyalàvem a les Guilleries un territori d'uns 400 km² escassos, en els quals avui dia habiten poc més de set mil habitants, la majoria a Sant Hilari Sacalm.

No dubto que cal adscriure a les Guilleries sectors dels municipis d'Anglès, de la Celler de Ter i potser de Brunyola, i els ja esmentats d'Arbúcies i Santa Coloma de Farners, per bé que tinc dubtes seriosos que totes aquestes poblacions o almenys els seus nuclis de poblament es vulguin considerar com a part integrant de les Guilleries. Tampoc no se'n pot considerar una gran part del terme de Susqueda, la que s'enfila vers el sector del Far.

Malgrat totes les consideracions que es vulguin fer tant des del punt de vista històric com de les divisions modernes de províncies o partits judicials, les Guilleries existeixen i són una realitat ben palpable. Per aquesta causa les varem voler tractar com a entitat separada en la primera edició i en el volum 1 de la Gran Geografia Comarcal de Catalunya, de l'editorial Enciclopèdia Catalana, aparegut el març de 1981. En la segona edició, feta el desembre de 1991, s'ha tractat la «regió» de les Guilleries repartida entre les dues comarques que l'integren, la Selva i Osona, però no hem volgut prescindir

de donar-li un relleu especial, per això en el seu volum 3, dedicat al Gironès i el Pla de l'Estany, la Selva i la Garrotxa, s'ha dedicat un apartat especial a les Guilleries, p. 270-274, en el qual, amb l'assessorament del geògraf Oriol de Bolós, hem intentat donar-li una nova delimitació, amb la qual cloem aquesta ja llarga divagació, i les notícies aplegades són simplement una reflexió, que és l'únic que hem pretès amb aquesta col·laboració.

Per aquesta causa a les pàgines 270-276 de la nova edició de la Gran Geografia Comarcal de Catalunya deixàvem consignat:

«En una obra dedicada principalment a la geografia humana i històrica, hem intentat mantenir la identitat real de les Guilleries, tot respectant la integritat del municipi de Viladrau i a la vegada la divisió física entre els dos grans massissos de les Guilleries i el Montseny, per això marquem la seva separació o divisió fent passar la proposada delimitació per la riera d'Arbúcies, el coll de Ravell, Viladrau, la riera Major i la collada de Sobrevia. Les Guilleries, doncs, tal com aquí són enteses, abasten tot el sector delimitat a l'E pels municipis d'Anglès, Brunyola i Santa Coloma de Farners, per una línia imaginària que va del Pasteral al puig de la Frau, continua pel Bec de Joell o Becdejú Vell, travessa la carretera d'Osor a Anglès, prop de la resclosa de Sant Martí, puja per la carenada de Santa Bàrbara, baixa pel coll de Roscall, vora el collet de l'Espinau, la serra del Corb i Ca l'Uix, travessa la carretera de Sant Hilari a Santa Coloma de Farners, a l'indret de les Ferreries, i puja a Roca Guillerà. Pel S va del turó d'en Planes, sobre Santa Victòria de Sauleda, cap al turó de la Torre del Vent, la serra d'en Pere Bord, sobre Joanet, i continua travessant el fondal cap al veïnat del Ferrer o de Sant Pere Desplà, puja el serrat de la Torre de Vilamau i per Bordoriol i el collet de Sant Marçal puja a Coll Pregon i al Matagalls, i segueix la carenada del Matagalls fins al Turó del Esqueis i el Matagalls Xic. A l'W, baixa del Matagalls Xic

per sobre del mas Sobrevia, travessa la carretera de Viladrau a Seva, prop del trencall que va a Vic per Taradell, i continua cap a l'Enclusa i el coll de Rubí fins a Montagut o Puig-l'agulla, des d'on segueix la serra que tanca per l'E la Plana de Vic cap al coll de Romegats, el coll del Portell, els Munts i Savassona; des d'aquí continua per la dreta del Ter fins al monestir de Sant Pere de Casseres. Finalment, per la banda N, segueix la vall del Ter per la cinglera N, que és continuació del turó de Sant Cília, el puig de la Força, Taveret, l'Avenc, Sant Joan de Fàbregues i el pas de la cinglera del Far a Sant Martí de Cantallops, d'on baixa vers Lloret Salvatge. Les Guilleries comprenen, doncs, els actuals municipis de Susqueda (llevat del sector del Far), Osor, Sant Hilari Sacalm, Vilanova de Sau, Sant Sadurn d'Osornort, Viladrau i Espinelves, i part dels d'Anglès, Santa Coloma de Farners (Sant Miquel de Cladells), Arbúcies (Joanet i Sant Cristòfol de Cerdans) i una part o petits sectors dels de Tavernoles, les Masies de Roda, Taveret i Rupit. El sector de la vall del Ter que enclou Sau, Querós i Susqueda ha estat sovint inclòs en el Cabrerès, però en el sentiment popular pertany a les Guilleries».

Com ja hem indicat repetidament, planteja una certa dificultat el sector que toca al Montseny: Arbúcies i Viladrau. És obvi que ambdós municipis formen part integrant del Montseny, però alhora són la porta de les Guilleries, i per això Viladrau i un sector del terme d'Arbúcies entren també dins aquest apartat. Per aquesta raó ha estat creada, dins la província de Girona, la mancomunitat intermunicipal del Montseny-Guilleries, que enclou els termes de Viladrau, Espinelves, Sant Hilari Sacalm, Arbúcies (que n'és la capital), Riells de Montseny, Breda, Sant Feliu de Buixalleu, Maçanes i Hostalric.

Antoni Pladevall i Font és historiador
i membre de l'Institut d'Estudis Catalans

El relleu de les Guilleries vist des de Sant Miquel de les Formigues. A sota, El Soler.

